

יכול הנוגע בעור, שהוא כנגד הבשר, קיח-א
מאחוריו של הבשר, לא יהא טמא?

תלמוד לומר "יטמא". לרבות הנוגע בעור
באופן זה שהוא נטמא.

והוינן בה: מאי קאמר?! והרי הבריייתא
לכאורה סותרת עצמה.

שהרי ברישא למדנו שהעור אינו מטמא
בטומאת נבלה, ואף אינו מצטרף להשלים
את השיעור של כזית בשר, ואם כן מדוע
בסיפא אמרינן שהנוגע בעור שהוא כנגד
הבשר הרי הוא טמא? [ולכאורה משמע
שאף בסיפא מדובר באופן שהבשר הוא
פחות מכזית].

ומתריצינן: אמר רבא, ואמרי לה כדי [שם]
אמורא: הסורי מיחסרא, והכי קתני:
"בנבלתה" — ולא בעור שאין עליו כזית
בשר והעור משלימו לכזית. שאף על פי
שהעור הוא שומר לבשר, מכל מקום אינו
מצטרף. לפי שלא נאמר דין צירוף של
"שומר" לגבי טומאת נבלה.

ועדשים בקליפתן, לומר, שבאופן שזורעים
את החטה כך היא מטמאת, ולכן אף
הקליפה מצטרפת לשיעור כביצה של
טומאת אוכלין⁽⁶⁾.

[אף שבפסוק נאמר "על כל זרע זרוע אשר
יזרע טהור הוא", מכל מקום למדים מכאן
דין טומאה לשומר הפרי, משום שהטעם
שאמרה התורה "טהור הוא", זה רק מחמת
שהזרע לא הוכשר במים לקבלת טומאה. אך
אילו הוכשר הזרע, הרי הוא מטמא באופן
זה, שהחטה בקליפתה].

והא דאמרינן: ולא שומרים מצטרפים לאוכל
ביחס לטומאה המורה — מנלן?

דתנו רבנן: נאמר בתורה לגבי טומאת נבלה,
"הנוגע בנבלתה יטמא עד הערב", ודרשינן:
דוקא הנוגע בנבלה עצמה נטמא, ולא הנוגע
בעור שאין עליו כזית בשר, שאינו נטמא,
אף אם העור משלים את הבשר לשיעור
כזית. ומכאן למדנו שאין השומר [כמו
העור] מצטרף לטומאת נבלה.

המקור לכל דין שומר שהוא מצטרף לכביצה,
אם כן אין הצירוף תלוי ב"שומר", אלא שכל
דבר הנזרע עם האוכל מצטרף עמו לשיעור
כביצה, בין אם הוא שומר ובין אם הוא לא
שומר, וכמו שכתב רש"י להלן קיח ב ד"ה אין
מצטרף, "וטעמא משום דזרעי ליה בהדי הוא",
כלומר, שזהו טעם הצירוף, ולא משום שהוא
שומר. ולהלן בגמרא מקשינן, אם כן מנין לרבות
שומר של בשר ביצים ודגים שאינם בר זריעה
כלל, שהם מצטרפים לכביצה, ומתריצינן, שיש
ריבוי נוסף לשאר השומרים אף שאינם נזרעים
עם הפרי, שגם הם מצטרפים.

ויש לחקור, האם לפי מסקנת הגמרא נשאר

הפנימית מצטרפת רק מדין שומר, הרי אין שומר
על גבי שומר, ומדוע המוץ מצטרף.

והוכיח רש"י, שאין לומר שתנא דבי רבי
ישמעאל מדבר על הקליפה הפנימית, שהיא
מצטרפת מדין שומר, ובאמת המוץ אינו מצטרף,
אלא מטמא רק מדין יד, שאם כן מדוע נקטה
המשנה במסכת עוקצין שהשערות של החיטה
מטמאות מדין יד, הרי גם המוץ מטמא מדין יד,
ומדוע לא נקטה זאת המשנה?! אלא מוכח
שהמוץ מצטרף מדין שומר, ואם כן מוכח
שהקליפה הפנימית נחשבת לאוכל.

6. לפי הבנת הגמרא בשלב זה, שכאן הוא

הטומאה מדין "יד" הנבלה.

תנן התם בתחילת מסכת עוקצין:

כל דבר שהוא משמש "יד" לאוכל, כגון עצם שיש בראשו בשר, והעצם משמש כ"יד" לבשר, שאוחזים את הבשר באמצעות העצם, ולא שומר, שאינו שומר על האוכל שלא יופסד, הרי הבשר טמא באם נגע שרץ בעצם.

שאף על פי שהעצם אינו נחשב כאוכל, ואינו מקבל טומאה מצד עצמו, מכל מקום נטמא הבשר על ידו, כיון שיד האוכל מכניס את הטומאה לאוכל.

וכמו כן העצם שהוא "יד" הרי הוא מטמא. שאם הבשר היה טמא, ואוכל שהוא טהור נגע בעצם — נטמא האוכל האחר, שיד האוכל מוציאה את הטומאה מהאוכל הטמא לאוכל הטהור.⁽⁷⁾

יכול שאני מוציא אף עור שיש עליו כזית בשר, שהנוגע בעור שהוא כנגד הבשר מאחוריו, יכול לא יהא טמא, לפי שלא נגע בבשר עצמו, ואפילו מעשה "יד" נמו לא עבד. והיינו, שהנוגע בעור אינו נטמא אפילו בתורת "יד" הנבלה!?

שהרי לגבי טומאת אוכלים כל דבר שמשמש "יד" לאוכל, כגון שאוחזים באמצעותו את האוכל, הרי הוא מכניס ומוציא את הטומאה, [וכפי שיובא להלן בגמרא, שאם האוכל טמא, ונגע אוכל טהור ביד האוכל הטמא, הרי הוא נטמא]. והאם נאמר שנמעט מהפסוק "בנבלתה" שלגבי טומאת נבלה אין אפילו דין "יד", ואם נגע אדם ביד הנבלה אינו נטמא כלל!?

תלמוד לומר "וטמא". לרבות, שאף שהשומר אינו מצטרף להשלים לשיעור כזית לטומאת נבלה, מכל מקום כאשר יש נבלה עצמה כזית, הרי אף השומר מכניס ומוציא את

7. כן ביארו את המשנה רש"י והר"ש במסכת עוקצין שם, ולפי ביאור זה המשנה מדברת על האוכל, שהאוכל נטמא מחמת היד, והאוכל מטמא אחרים באמצעות היד. אך פשוט לשון המשנה משמע שמדובר על היד עצמה [שהרי המשנה פתחה ב"כל שהוא יד"], וכן באמת ביארו רבינו גרשום, הרמב"ם בפירושו המשנה והרע"ב במסכת עוקצין שם, ולפי זה ביאור המשנה הוא כך: "טמא", היינו שאם האוכל טמא מחמת שנגע בשרץ, גם היד טמאה, שהיא טמאה עם האוכל, וכאשר יגעו בה אחרים הרי היא מטמאת אותם, ו"מטמא" היינו שאם היד טמאה מחמת שנגעה בשרץ, הרי היא מטמאת את האוכל עמה, שגם האוכל נטמא בנגיעת היד בשרץ. [לפי ביאור רש"י והר"ש

שיש מעלה לדבר הנזרע עם האוכל, אלא שגם כשאינו נזרע הוא מצטרף מדין שומר, או שלפי המסקנא הדין תלוי רק בשומר, ואין מעלה נוספת לדבר הנזרע עם האוכל. ונפקא מינה, שאם יש מעלה לדבר הנזרע עם האוכל, יתכן לומר שהוא מצטרף אף באופן של שומר על גבי שומר, משום שרק בדין שומר התחדש שאין שומר על גבי שומר. אך בדבר הנזרע עם האוכל לא מצינו כן. אך מרש"י שהובא בהערה הקודמת מבואר, שאילו הקליפה הפנימית של החיטה היתה מצטרפת מדין שומר, הרי המוץ לא היה מצטרף משום שאין שומר על גבי שומר, אף שהוא נזרע עם החיטה. וראה בספר חברותא למסכת עוקצין פ"ב מ"ד הערה 21 שבדעת הרמב"ם והמהר"ם מוכח שלא כרש"י.

וכל דבר שהוא "שומר", ואף על פי שאינו "יד", כגון העור שיש עליו בשר⁽⁸⁾, שהעור שומר את הבשר שלא יופסד, הרי הבשר **ממא** באם נגע העור בשרץ, לפי שהעור מכניס את הטומאה לבשר, וכן העור **מממא**

ואינו מצטרף היד עם האוכל להשלים לשיעור של כביצה של האוכל, בכדי שהאוכל יקבל טומאה, או בכדי שהוא יטמא אוכל אחר.

יעקב [טהרות סימן ע] בשם המקור ברוך. ב. **התפארת יעקב** כתב, שיש נפקא מינה מה הדין כאשר יד של אוכל טמא נגעה ביד של אוכל טהור, שאם היד עצמה טמאה ומטמאת אחרים, ודאי שגם יד מטמאת יד. אך אם היד רק מעבירה את הטומאה, לא מצינו שהטומאה תעבור דרך שני ידות. ג. עוד כתב התפארת יעקב, שיש נפקא מינה האם היד צריכה הכשר במים, שאם היד רק מעבירה את הטומאה, בשביל להעביר טומאה אין צריך הכשר. אך אם היד עצמה טמאה הרי היא צריכה הכשר בשביל לקבל טומאה. [חילוק זה יתכן רק למ"ד אין יד להכשר, כלומר, שאם הוכשר היד לא הוכשר האוכל, וכן להיפך, שאם הוכשר האוכל לא הוכשר היד, שאם היד עצמה טמאה, כל אחד צריך הכשר בפני עצמו]. וראה עוד על חקירה זו **בקהלות יעקב** שם, ובחזון יחזקאל [בביאור דין ידות, הודפס בסוף סדר טהרות], ובקובץ **שיעורים** [חולין אות נח], ובספר הזכרון **להגר"ח שמואלביץ** עמוד תרכט מדברי הגרי"ז **גוסטמאן** [שדן על דברי רש"י כאן, שמתחילת דבריו משמע שהיד רק מעבירה את הטומאה, שכתב "מכנסת טומאה לאוכל", ומסיום דבריו משמע שהיד עצמה טמאה, שכתב "מקבל טומאה כאוכל עצמו", עיין שם]. וראה בסוף ספר **"חברותא"** למסכת עוקצין, **שיצא לאור לאחרונה**, בסיכום ששת הנושאים העיקריים למסכת עוקצין, סימן א.

8. רש"י כתב, כגון עור שכנגדו כזית בשר, וצריך ביאור מדוע כתב "כזית", הרי השיעור

"טמא" היינו שהיד מכניסה טומאה לאוכל, ו"מממא" היינו שהיד מוציאה טומאה מהאוכל לאחרים, ולפי ביאור הרמב"ם הוא להיפך, "טמא" היינו להוציא טומאה מהאוכל ליד לגבי לטמאות אחרים, ו"מממא" היינו להכניס טומאה לאוכל מחמת נגיעת היד בשרץ].

והטעם שרש"י והר"ש נדחקו לפרש שהמשנה מדברת על האוכל ולא על היד כמו שפירש הרמב"ם, ביארו האחרונים, שרש"י והרמב"ם נחלקו בחקירה המפורסמת, מה התחדש בדין "יד", שרש"י והר"ש למדו, שבדין יד התחדש שהיד מעבירה את הטומאה מהשרץ לאוכל ומהאוכל הטמא לאוכל טהור. אך ליד עצמה אין שייכות עם הטומאה כלל, שהרי אינה ראויה לאכילה, [וכן משמע מרש"י במסכת סוכה יג ב ועוד מקומות], ולכן הם לא יכלו לפרש את המשנה שמדובר על היד, שהיד טמאה ומטמאת, שהרי היד עצמה אינה טמאה כלל, אלא הנידון במשנה הוא על האוכל, שהוא הטמא והמטמא. אך הרמב"ם למד, שבדין יד התחדש, שהיד עצמה מקבלת טומאה ומטמאת אחרים, [וכן דייק המקדש דוד מדברי הרמב"ם פ"ה ה"ב], ולכן יכל הרמב"ם לפרש את המשנה כפשטותה, שהיד היא הטמאה והמטמאת.

ישנם כמה חילוקים לדינא בין שני הצדדים: א. האם יש איסור להכניס את היד הטמאה למקדש, שאם היד רק מעבירה את הטומאה, אך היא עצמה טהורה, אין איסור להכניס אותה למקדש, ואם היא עצמה טמאה אסור להכניס אותה למקדש. וראה מה שכתב על זה הקהלות

הרי שמצינו יד דטומאת אוכלין להכניס את הטומאה בנגיעתה בשרץ, שהרי הפסוק מדבר לענין קבלת הטומאה,

וכן מצינו יד דטומאת נבלה להוציא את הטומאה מהנבלה לטמאות אחרים, [שהרי הנבלה אין בה דין יד לענין לקבל טומאה, כי היא טמאה בעצמה, ומכאן שדין יד הנאמר בה מתייחס לגבי לטמאות אחרים].

שומר — להכניס ולהוציא — לא צריך קרא משום דבקל וחומר מ"יד" אתי.

ומה יד, שאינה מגינה על האוכל, הרי היא מכנסת ומוציאה טומאה.

שומר, המגין על האכל, לא כל שכן שמכניס ומוציא את הטומאה! ?

אם כן, **שומר דכתב רחמנא**, דמרבין ליה לעיל מ"כל זרע זרוע" — כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה — **למה לי?**

שמע מינה, דאתי לצרף. שהשומר מצטרף להשלים את שיעור האוכל לענין טומאה. אך היד אינה מצטרפת אלא מכניסה ומוציאה את הטומאה בלבד, וזהו המקור לדין של המשנה במסכת עוקצין.

והוינן בה: **ואימא:**

יד מועיל רק להכניס את הטומאה דוקא, ולא להוציא. שהרי קרא דידות דטומאת אוכלין

אחרים כאשר הבשר טמא, לפי שהעור מוציא את הטומאה מן הבשר הטמא, לטמאות אוכל אחר שהשומר נוגע בו.

וגם מצטרף השומר לאוכל, להשלים את השיעור כביצה לענין טומאת אוכלין.

וכל דבר שהוא לא יד ולא שומר, וכגון דבר שאינו ראוי לאחוז באמצעותו את האוכל, ואינו מועיל לשמירת האוכל — לא טמא האוכל מחמתו, ולא מטמא אחרים כאשר האוכל טמא, וכל שכן שאינו מצטרף לאוכל לשיעור כביצה.

והוינן בה: **"ידות" שמכניסים ומוציאים את הטומאה — היכא כתיבי?**

ומשינין: יד לקבלת טומאה בטומאת אוכלים ילפינן מהא דכתיב, **"וכי יותן מים על זרע, ונפל מנבלתם** [של השרצים הטמאים] עליו — **טמא הוא לכם**". ודרשינן: **"לכם" — לכל שבצרכיכם.**

והיינו, שלא רק האוכל עצמו מקבל טומאה מהשרץ, אלא כל מה שיש לכם צורך באוכל הזה, הכל נטמא. **לרבות את הידות**, שהם צורך האוכל, שגם הם מכניסים את הטומאה.

וכתיב בטומאת נבלה: "וכי ימות מן הבחמה אשר הוא לכם לאכלה, הנוגע בנבלתה — יטמא". וגם בזה דרשינן: **"לכם" לכל שבצרכיכם. לרבות את הידות**, שהם מוציאים את הטומאה מהנבלה.

רש"י קאי על נבלה, שבזה צריך כזית, ובזה אין השומר מצטרף, אך צריך ביאור מדוע רש"י ביאר את הדין בנבלה, הרי המשנה כאן מדברת

לטומאת אוכלים הוא כביצה? ועוד, שהרי השומר מצטרף לכביצה, ואם כן אין צריך שיהיה כזית בבשר? והמהרש"א כתב, שדברי

הטומאה לאוכל שהוא טהור, אפוקי את הטומאה מאוכל טמא מיבעיא? וכיון דיד מכניסה ומוציאה, אף שומר מכניס ומוציא, מקל וחומר, ועל כרחך קרא דשומר אתי לצרף⁽⁹⁾.

והוינן בה: ואימא:

יד דכתיב באוכלים — להוציא כתיבא ולא להכניס. והכנסת טומאה מהוצאת טומאה לא ילפינן בקל וחומר, [ולקמן מתרצינן שיד דאוכלין בהכנסה כתיב].

שומר — להוציא ולהכניס. דקרא אתי

בלהכניס מיירי, כלומר, שהאוכל הטהור נגע בשרץ. ומטומאת נבלה אין ללמוד להוציא, שהרי טומאת נבלה חמורה מטומאת אוכלין, וכדאמרינן לקמן.

וישומר שהתרבה מהפסוק על כל זרע זרוע, בין להכניס ובין להוציא. דלהכניס ידעינן מקל וחומר מ"יד", וקרא אתי לרבות להוציא.

אבל יד — להוציא, ושומר לצרף — לא?

ומתרצינן: יד להכניס ולא להוציא — לא מצית אמרת! דהשתא עיולי מעיילא היד את

על טומאת אוכלים?

הרש"ש י"שב, שלהלן [קיט א] מבואר בגמרא לפי אחד מהצדדים, שלדעת רבי יהודה אין שומר לפחות מכזית, כלומר, שצריך שיהא באוכל עצמו לכל הפחות כזית בשביל שיהיה לשומר דין שומר, ולכן רש"י הזכיר שיש כזית בשור, שבאופן זה לכולי עלמא יש דין שומר.

נטמא האוכל נטמא גם היד, ויותר קל לגרור את היד אחר האוכל מאשר לגרור את האוכל אחר היד. וכתב הקובץ שיעורים [חולין אות נח], שסברא זו תתכן רק לדעת הרמב"ם, שהיד עצמה טמאה, והיא זו המטמאת את האוכל כאשר היא נוגעת בשרץ, ולכן צריך לגרור את האוכל אחר היד. אך לדעת רש"י והר"ש שהיד רק מעבירה את הטומאה מהשרץ לאוכל ומהאוכל הטמא לאוכל הטהור, אין צריך לגרור את האוכל או את היד, ושוב אין סברא לחלק בין להכניס לבין להוציא.

אך לכאורה יש לעיין בביאור הר"ן [אף לדעת הרמב"ם], שהרי לאחר שהתחדש שהיד מקבלת טומאה משום שהיא משמשת יד לאוכל, הרי האוכל כבר נטמא מאליו, אף בלא שיגרר אחר היד, שהרי הנגיעה במקצת הדבר מתייחסת לכל הדבר, ואם כן זה נחשב שהשרץ נגע באוכל עצמו, ומדוע צריך להוסיף שהאוכל נגרר אחר היד?

התפארת יעקב והחזון יחזקאל ביארו [בדעת רש"י], שחידוש התורה בדין יד הוא, שדבר שהוא משמש "יד לטומאה", הרי הוא מעביר את הטומאה, ולכן דוקא כאשר האוכל

9. מבואר בגמרא שיותר קל להוציא את הטומאה על ידי היד מאשר להכניס את הטומאה על ידי היד, והטעם לכך, פירש רש"י, שלגבי להכניס את הטומאה, כיון שעדיין לא ירדה טומאה לאוכל, וצריך לחדש טומאה לאוכל על ידי היד, הרי זה חידוש גדול יותר. והקשו על זה התורת חיים והמשנה אחרונה [ריש מסכת עוקצין], שהרי גם כאשר היד מוציאה את הטומאה היא מחדשת טומאה לאוכל הטהור, שהוא נטמא על ידה, ומה החילוק בין להכניס לבין להוציא?

הר"ן בחידושו ביאר באופן אחר, שלגבי להכניס צריך לומר שהאוכל נגרר אחר היד, שכאשר נטמא היד נטמא גם האוכל. אך לגבי להוציא הרי היד נגרר אחר האוכל, שכאשר

לרבות הכנסה שלא כתיב ביד.

הם, וטמאים הם **לכם**, ודרשינן: "לכם" –
לכל שבצרכיכם. לרבות את הידות של
 הכלים לענין טומאה. (10) (11)

אבל יד להכניס, ושומר לצרף – לא!

וכיון שיש לנו שני ריבויים לידות, האחד,
 בטומאת אוכלים, והשני, בטומאת כלים,

ומתצינן: "יד" **יתירא כתיב**. דכתיב נמי גבי
 טומאת כלים "תנור וריבויים יותין טמאים

מהא דגם יד הכלי טעון טבילה במקוה, כמבואר
 בסוף מסכת מקואות, ואם היד רק מעבירה את
 הטומאה ואינה טמאה בעצמה, מדוע היא צריכה
 טבילה?!

אך הקשה, אם הגדר ביד הכלים וביד
 האוכלים שונה, היאך הקשתה הגמרא שנלמד
 אחד מהשני, הרי הגדר בהם שונה? ותירץ,
 שלפי הס"ד בגמרא שיד מהני רק להוציא ולא
 להכניס, לפי זה ודאי גם ביד הכלים הגדר הוא
 שהיד רק מעבירה את הטומאה, שאם היד
 נחשבת חלק מהכלי אין מקום לחלק בין להכניס
 לבין להוציא, ולכן אפשר ללמוד אחד מהשני.
 אך לפי המסקנא שיד מועיל אף להכניס, השתא
 מסתבר לומר שהגדר בהם שונה, וכמו שביארנו.
 אך בחידושי הגר"ח על הש"ס [אות שצג]
 נקט שידות הכלים אינם נחשבים כגוף הכלי,
 אלא שהתחדש בהם דין ידות, והוי כידות
 האוכלים, ולפי זה לדעת רש"י יד הכלי רק
 מעבירה את הטומאה לכלי, ואם כן צריך ביאור
 מדוע יד הכלי טעון טבילה? וראה בקהלות
 יעקב [י' חלקים חלק ג' סימן ב] וביהגה
 האריה [סוף מסכת פרה] בענין ידות הכלים מה
 שתירצו על זה.

נטמא כבר, והיד היא משמשת "יד לטומאה",
 התחדש בתורה שהיד יכולה להוציא את
 הטומאה. אך קודם שנטמא האוכל, הרי זה יד
 לדבר טהור, ובוה לא מהני דין יד להכניס את
 הטומאה. אך התחדש ביד להכניס, כיון שאחרי
 שהיד תעביר את הטומאה היא תהיה יד
 לטומאה, לכן כבר עכשיו היא יכולה להכניס את
 הטומאה, וזהו חידוש גדול יותר מיד להוציא.

10. פסוק זה נאמר בכלי חרס, והקשו התוספות,
 מנין לנו דין ידות בשאר הכלים, ומדין יד בכלי
 חרס ובאוכלים ובנבלה אי אפשר ללמוד, שהרי
 לכל אלו אין טהרה במקוה, מה שאין כן שאר
 הכלים המקבלים טומאה שיש להם טהרה
 במקוה, ומנין שגם בהם יש דין יד? ותירצו,
 דמריבין בתורת כהנים מהפסוק "והנוגע בהם"
 לרבות את הידות, וריבוי זה קאי בשאר הכלים,
 כיון שדין יד בכלי חרס כבר ילפינן מ"לכם".
 וראה בחידושי רבינו מאיר שמחה שתירץ על
 קושייתם, שמה שאין להם טהרה במקוה אין זה
 סיבה לומר שקל יותר להכניס להם טומאה,
 שהרי אדרבה, דבר שאין לו טהרה במקוה אינו
 נעשה אב הטומאה, עיי"ש.

כתב בחזון יחזקאל, שלגבי ידות הכלים
 לכולי עלמא היד היא חלק מתשמיש הכלי, והיא
 עצמה מקבלת טומאה, ואין זה כידות האוכלים
 שנחלקו בזה רש"י והרמב"ם, וכמו שכתבנו
 לעיל, לפי שבאוכלין יש תנאי שיהא ראוי
 לאכילה, והיד אינה ראויה לאכילה. אך בכלי,
 לאחר שנתחדש שהיד היא בכלל תשמיש הכלי,
 שוב היא מקבלת טומאה כשאר הכלי. והוכיח

11. הקשו הראשונים, איך יתכן לומר שכאשר
 נגע השרץ ביד של כלי חרס, שהכלי יהיה טמא,
 הרי כלי חרס אינו מקבל טומאה אלא מתוכו,
 ואם נגע השרץ בגב הכלי אינו מקבל טומאה עד
 שיגע השרץ בתוך הכלי או באוירו, וכי יד הכלי
 עדיף מגבו? ונחלקו הראשונים כיצד לתרץ
 קושיא זו:

הרי הוא נמצא באוירו, ונטמא מחמת טומאת אויר. אך טומאת מגע לא התחדשה כלל בכלי חרס. וכתב, שתירוץ הרשב"א יתכן רק לפי הצד שיש גם טומאת מגע לכלי חרס, שלפי זה יתכן לומר שגם מגע ביד מטמא. אך אם אין לכלי חרס אלא טומאת אויר, לא יתכן לומר שהיד מטמאת את הכלי, שהרי השרץ לא נכנס לאוירו. ולפי זה יתכן שהרמב"ן והרשב"א נחלקו בחקירה זו, והרמב"ן סובר שיש רק טומאת אויר, ולפיכך כתב שלא יתכן לתרץ שזה גזירת הכתוב. ועוד יתכן לומר, שגם הרמב"ן מסכים שיש גם טומאת מגע לכלי חרס, אלא שלא הסתבר לו שיד הכלי ראוי לקבל טומאה יותר מגב הכלי.

הרמב"ן תירץ, שהיד של כלי חרס מטמאת באופן שהיא חלולה, ויש לה תוך, ונכנס השרץ לאויר היד, ולכן היא מטמאת את הכלי. והקשה על זה **המקדש דוד** [בסוף הקונטרס מענייני טהרות], מה יועיל שהיד חלולה, הרי אינה עשויה לקבלה, ואין התוך שלה מקבל טומאה, ואם מדובר בתוך העשוי לקבלה, אם כן אין צריך לחידוש של יד, שהרי זה כלי בפני עצמו? [ויתכן ליישב על פי מה שכתבנו לעיל, שכל הטעם שהרמב"ן לא תירץ כהרשב"א, זה רק משום שאין טומאת מגע בכלי חרס אלא טומאת תוך. אך עצם מה שהגב אינו מקבל טומאה והיד מקבל אין זה קושיא, וכמו שביארנו, ומעתה, אם יש ליד תוך, ושייך בו טומאת אויר, אף שאין זה אויר העשוי לקבלה, מכל מקום הוא ראוי למגע טומאה מחמת יד הכלי].

ועוד תירץ הרמב"ן, שהיד מטמאת באופן שהיא עשויה מעץ ואבן, והיא מחוברת באוירו, שהיא מעבירה את הטומאה לאויר הכלי. וכבר תמה על זה הרשב"א מה הועיל בזה הרמב"ן, הרי מצד העץ ואבן אין לו תוך, ומצד הכלי חרס הרי אינו מקבל טומאה מגבו?

התוספות לעיל [כד ב ד"ה וגבון תירצו, שבאמת דין יד הכלי שוה לדין גב הכלי, וכשם שגב הכלי מועיל אלא להוציא את הטומאה, דהיינו, שאם נגע השרץ בתוכו גם הגב טמא, כך יד הכלי מועיל רק להוציא את הטומאה, ואינו מועיל להכניס את הטומאה. והקשו התוספות על תירוצם מהסוגיא כאן, דמקשינן, ואימא יד להוציא אבל לא להכניס, ומשנינן, יד יתירא כתיב, תנור וכרים יותץ, ומבואר בהתחדש בכלים אף יד להכניס? ותירצו, דבאמת יד דכלים התחדש רק להוציא. אך יד דזרעים להוציא אפשר ללמוד מיד דכלים, ולכן הפסוק לכם שנאמר בזרעים מיותר ללמד שבזרעים מועיל יד אף להכניס. [התוספות במסכת בכורות לח א ד"ה הרי, ובמסכת נדה כו א ד"ה מן, ובתוספות הרא"ש שם תירצו כן. אך כתבו, שבאמת לפי הס"ד בגמרא מועיל יד לכלי חרס גם להכניס, ורק לפי המסקנא אין צריך לומר כן].

הרמב"ן כתב בתחילה לתרץ, דגזירת הכתוב היא, שיד מועיל להכניס טומאה וגב לא מועיל, ודחה, דלאו מילתא היא. אך הרשב"א הסיק, שתירוץ זה הוא עיקר. והגדר בגזירת הכתוב הוא, שרק התוך של הכלי או היד של הכלי הם מקומות הראויים לנגיעת הטומאה. אך הגב של הכלי אינו מקום הראוי לנגיעת הטומאה, [אף שהוא מקום הראוי לקבל טומאה אם יגע השרץ בתוכו, אך אינו מקום הראוי לנגיעת הטומאה]. וצריך ביאור כמה נחלקו הרמב"ן והרשב"א האם מסתבר לומר שזה גזירת הכתוב או לא?

ובחידושי רבינו הגרי"ז למסכת בכורות [לח א] דן לגבי הדין שכלי חרס מקבל טומאה מאוירו [שאם נכנס שרץ לאויר הכלי, נטמא הכלי], האם הכלי חרס מקבל טומאה באחד משני אופנים, או על ידי מגע השרץ בתוכו, או על ידי כניסת השרץ לאוירו, או שאין טומאת מגע לכלי חרס כלל, אלא שאם נגע השרץ בתוכו

יד לטומאת נבלה ולטומאת אוכלים מטומאת כלים.

ואי לכתוב רחמנא בנבלה, וליתו הנך מינה. איכא למיפרך:

מה לנבלה, שכן מטמאה אדם, ומטמאה במשא, וטומאה יוצאה מגופה. שהנבלה היא "אב הטומאה", ולכן היא מטמאת אדם, ומטמאת אף במשא, וכן היא עצמה גוף הטומאה, ולא קיבלה את טומאתה מאחרים, תאמר בתנור וזרעים שאינם יכולים להיות אב הטומאה, ואין בהם כל החומרות האלו, ואם כן אי אפשר ללמוד דין יד לטומאת אוכלים ולטומאת כלים מטומאת נבלה.

ומאחר וכל הפסוקים שמרבים מהם דין יד נצרכים לגופם, שוב אין לנו מקור לומר שהיד מועיל גם להכניס את הטומאה!?

ומתרצינן: אמנם חדא מחדא לא אתיא כדאמרינן, אבל תיתי חדא מתרתיה. דלכתוב רחמנא ידות רק בשני טומאות מתוך השלשה, והשלישי ילמד מהם לענין להוציא את הטומאה. ועל כרחק השלישי נכתב כדי ללמד שהוא גם מכניס את הטומאה.

ואכתי מקשינן: הי תיתי? איזה מהם לא תכתוב התורה ונלמד אותו מהשנים?

לא לכתוב רחמנא בזרעים, ותיתי מהנך. איכא למפרך: מה להנך, שכן מטמאין שלא בהכשר, שהנבלה והתנור אינם צריכים הכשר כדי לקבל טומאה או לטמאות

מוקמינן חד בהוצאה וחד בהכנסה. ומכאן ילפינן שיד מכניס ומוציא, ושומר אתי בקל וחומר, וכי כתביה רחמנא לריבוי בשומר כדי לצרף הוא דכתיב.

ואכתי הוינן בה: ואימא כולהו קראי דידות אתי להוציא ולא להכניס? וכי תימא למה לי תרי קראי, גם לטומאת אוכלים וגם לטומאת כלים, [ועל כרחק חד מינייהו אתי ללמד להכניס] — הי מינייהו מיתר?

דאי תימא לכתוב רחמנא ידות בזרעים, והיינו, בטומאת אוכלין [וכי יותן מים על זרע] וליתו הנך, טומאת נבלה וטומאת כלים מינייהו⁽¹²⁾. איכא למיפרך:

מה לזרעים, שכן טומאתם מרובה. כי הם מקבלים טומאה אפילו מולד הטומאה, תאמר בכלים שאינן מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה. וכן חמורה טומאת אוכלין מנבלה כמו ששינונו במשנתנו, שריבה טומאת אוכלין מטומאת נבלות, ואם כן אי אפשר ללמוד דין יד לטומאת כלים ולטומאת נבלה מטומאת אוכלים, והדין יד שנאמר בהם אינו מיותר.

ואי לכתוב רחמנא בתנור, וליתו הנך מינה, איכא למיפרך:

מה לתנור, שכן מטמא אוכלין מאוירו! שהאוכל שנכנס לתוך חללו נטמא אפילו לא נגע בתנור, תאמר בנבלה ובזרעים שאינם מטמאים אחרים אלא אם הם נגעו בנבלה ובזרעים עצמם, ואם כן אי אפשר ללמוד דין

צריך לומר כן, שהרי אפשר ללמוד את כולם בקל וחומר מאותם הפירות המובאות בגמרא, ובכל אחד יש חומרא שאין בחבירו.

12. פירש רש"י, שקושית הגמרא ליתו מינייהו היינו בבנין אב, שכשם שיש דין יד באחד מהם כך יש דין יד בכלם. אך המהרש"א כתב, שאין

ואי תימא: לא לכתוב רחמנא בתנור, ותיתי מהנד.

איכא למפרך: מה להנד, שכך אוכל הם, בין הזרעים ובין הנבלה, תאמר בתנור שהוא כלי, ואם כן, אי אפשר ללמוד טומאת כלים מטומאת אוכלים ונבלה.

אלא, לא לכתוב רחמנא בנבלה, ותיתי מהנד.

ואם כן, יד דנבלה למה לי דכתב קרא?

אלא, אם אינו ענין ליד נבלה, תנהו ענין ליד דעלמא של אוכלין. ואם אינו ענין להוצאה, שהרי בגופייהו כתיב, תנהו ענין להכנסה.

הרי מצינו יד — להכניס, ויד — להוציא.

ישומר נלמד בקל וחומר מ"יד", וקרא דידיה אתי לצרף.

אחרים, תאמר בזרעים שאין מיטמאין אלא בהכשר. שרק אם באו מים על הזרעים הם מוכשרים לקבל טומאה, ואם כן אין ללמוד דין יד לטומאת אוכלים מטומאת נבלה וכלים.

ורחינן: אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אין זו קולא בזרעים ביחס לתנור. שהרי פירות שלא הוכשרו — כתנור שלא נגמרה מלאכתו דמי. שההכשר בפירות הוא "גמר מלאכה" שלהם, ואף התנור אינו מקבל טומאה טרם שנגמרה מלאכתו, ואם כן, אף הכלים אינם מקבלים טומאה בלא הכשר⁽¹³⁾.

אלא פריך הכי: מה להנד, שכך מיטמאין שלא בנגיעה, שהתנור מקבל טומאה משרץ שנכנס לתוך חללו, ואפילו לא נגע בו, וכן נבלה אינה מקבלת טומאתה ממקום אחר אלא היא הטומאה בעצמה, ואפילו אם לא נגעה בטומאה היא טמאה⁽¹⁴⁾, תאמר בזרעים שאין מיטמאין אלא בנגיעה של הטומאה בהם, ואם כן, אי אפשר ללמוד דין יד לטומאת אוכלים מטומאת נבלה וכלים.

שלא על ידי נגיעה, נבלה מטמאת אדם במשא, אף שלא נגע האדם בנבלה, וכלי חרס מטמא אוכלים באוירו, אף שלא נגעו בכלי. אך אוכלים לעולם אינם מטמאים אחרים שלא על ידי נגיעה. רש"י הוסיף, דאמרינן בפרק כל הבשר דעל במה הצד עבדינן פירכא כל דהוא. והקשה המהרש"א, מדוע רש"י החשיב את זה כפירכא כל דהוא, הרי לכאורה באמת זה נחשב לפירכא? וראה בספר שיח השדה [קונטרס ישוב הדעת] שתירץ, שאין הפרכות שוות, שהרי מה שהנבלה טמאה בלא נגיעה זהו משום שגופה טמא, ומה שכלי חרס נטמא משרץ שלא בנגיעה זהו משום שמקבל טומאה מאוירו, ואין כאן צד השהו

13. ראה להלן עמוד ב' שכתבנו בשם החזון יחזקאל, שבוה נחלקו רב ורבי יוחנן האם יש יד להכשר, כלומר, האם דין הכשר הוא משום גמר מלאכה, או שהוא דין מדיני קבלת הטומאה.

14. גירסת רש"י היא "מיטמאים שלא בנגיעה", כלומר, שהם מקבלים טומאה שלא בנגיעה. והקשה הרש"ש, הרי מצינו כן גם בטומאת אוכלים, שהרי האוכלים מקבלים טומאה מאהל המת, ומאויר כלי חרס, ומבית המנוגע, אף שאינם נוגעים בדבר המטמא?

ולכן כתב לפרש על פי גירסתנו "מטמאים שלא בנגיעה", כלומר, שהם מטמאים אחרים

ומקשינן: ואכתתי, הא יד דנבלה איצטריך, ואי אפשר ללמוד דין יד בטומאת נבלה מטומאת אוכלים וכלים?!?

דאי לא כתב רחמנא יד בנבלה אלא היינו למדים אותה מטומאת אוכלים וכלים, הוה אמיינא "דיו לבא מן הדיו לחיות כנדרון" — מה הנך אוכלים וכלים, לא מטמא היד שלהם אדם, שהרי אף הם עצמן לא מטמאין אדם, אף יד של נבילה לא מטמאה אדם. הלכך כתב רחמנא יד בנבלה שתטמא אף את האדם (15)!!

ואמרין: אלא, יד דנבלה מוצרך צריך כדקאמרת, ושומר דנבלה, שלמדנו בבדייתא לעיל מ"יטמא" דהנוגע בעור שכנגד בשר מאחוריו טמא — הוא דלא צריך!

דלמאי הלכתא כתביה רחמנא?

אי לאיצטרופי השומר להשלים את שיעור הבשר לכזית, האמרת לא מצטרף? כדמעטינן לעיל שומרים מטומאת נבלה.

ולחוציא את הטומאה גם כן אין צריך קרא, דהא בקל וחומר מ"יד" אתי, שאם היד מוציאה את הטומאה, כדילפינן מהפסוק "לכם", כל שכן שהשומר מוציא את הטומאה, ולמה לי קרא ד"יטמא"?

אלא, אם אינו ענין לשומר דנבלה, תנהו ענין ליד דנבלה. ואם אינו ענין ליד דנבלה שהרי כבר למדנו מהפסוק "לכם" — תנהו

ענין ליד דעלמא, וללמד הכנסה.

הרי למדנו: יד לחוציא, יד להכניס, ושומר לצרף.

ומקשינן: ואימא: אם אינו ענין לשומר קייח-ב דנבלה — תנהו ענין לשומר דעלמא דאוכלין [שכך עדיף ללמוד משומר לשומר]. ואף על פי שכבר נכתב קרא לשומר באוכלין, יש לומר, שההוא קרא בא לרבות שומר להכניס, [שלא למדנו בקל וחומר מיד אלא להוציא, אבל להכניס, הרי ביד גופא עדיין לא ידענן]. וקרא דאם אינו ענין בא לרבות שומר לצרף, אבל יד להכניס לא למדנו!?

ומתריצין: אלא, מה שהקשינו דנימא דיד של אוכלין בא להוציא ולא להכניס, לא קשיא כלל. כי מעיקרא, כי כתיבא יד באוכלין — אהכנסה הוא דכתיבא. דקרא ד"וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו" מדבר בקבלת הטומאה של האוכל!

ומעתה, יד להוציא ילפינן בקל וחומר מהכנסה, ואילו קרא דשומר דאוכלין בא לענין צירוף. שהרי שומר דאוכלין להכניס ולהוציא יש לנו ללמוד בקל וחומר מדין יד שהוא מכניס ומוציא.

ומקשינן: אלא מעתה, קרא דשומר דנבלה למה לי? הרי הפסוק נשאר מיותר.

ומשנינן: לגופיה אתא, לומר לנו דין שומר בנבלה.

ביניהם, אלא דפרכינן פירכא כל דהוא.

יד, צריך ביאור מדוע הוצרך לפרש כאן באופן אחר מבכל מקום, שמדובר בעצם של נבלה, וכמו שהמשיך רש"י? וברש"י הקשה מדוע באמת חשיב יד, הרי חיבורי אדם אינו חיבור?]

15. עיין בחידושי רעק"א מה שהקשה בזה, וראה עוד בפורת יוסף. [ובמה שפירש רש"י שמדובר באופן שתחב קיסם בנבלה להיות לו